

Hur Anders från Djur blev Kaffemattsson - en sannsaga : Tillägnad vännen An...

Nohrborg, Walfrid,

*54 Q e Br. Mattssons
Kafferosteri*

National Library
of Sweden

+

*And Mattsson
Bok
Bibli
(1933)*

AND. MATTSSONS
KAFFEROSTERI — FALUN

1903-1933

*Mina
30 år i
kaffe*

Kungl. biblioteket

0 0000 000075153

AND. MATTSSONS KAFFEROSTERI

1903

OKTOBER

1933

Med ett tack från And. Matts-
sons Kafferosteri, Falun, till med-
arbetare, vänner, kunder och
gynnare under gångna 30 år

And. Mattson

Från
Polcirkeln

sträcker sig verksamheten

till Eqvatorn

Med anledning av And. Mattssons Kafferosteris
den 5 okt. i år inträffade 30-årsjubileum, har
Advokaten W. Nohrborg nedskrivit följande
kåserande biografi över firmans grundläggare,
Anders Mattsson, vilken han betitlat:

HUR ANDERS FRÅN DJUR BLEV KAFFEMATTSSON — E N S A N N S A G A

Tillägnad vännen Anders Mattsson

A v W. N o h r b o r g

FÖR något år sedan utkom på ett av de svenska bokförlagen en liten volym, som bar titeln »Med två tomma händer». I denna bok skildrade en rad av svenska män och kvinnor, för vilka starten i livet varit ett intet, huru de till synes övermäktiga hindren undanröjts, och hur till sist den framgång, som så gott som alltid följer det starka uppsåtet, den målmedvetna viljan, även blivit deras stora och oförytterliga ägodel. I skildringarna förekommo på åtskilliga ställen av livserfarenheten och den hårda kampen för tillvaron födda maximer, »ord med vingar», av vilka flera med allt fog och fullt rättvist skulle kunna sättas som motto på den lilla skildring, jag i fortsättningen vill giva av ett mänskoöde och ett verk av en man, vilken i likhet med de i den omtalade boken beskrivna, startade i livskampen med intet annat än — två tomma händer. Var och en, som känner Anders Mattsson i Falun och som följt hans levnadskurva torde utan tvekan vilja underskriva, att bästa början av en beskrivning utav *den* mannen är ord sådana som dessa, vilka jag axplockat ur »Med två tomma händer»: »Det är inte bara i sagorna, mången börjar som vallpojke. Inte blir han precis kung nu för tiden, men han står sig väl och bra.» Passa ej orden in på Anders Mattsson, ärade läsare? Jo, förvisso! Ej blev han kung — hade han f. ö. blivit det, hade han säkerligen blivit en synnerligen förstklassig sådan — men han har sannerligen ej räddits att uppträda som kungs vederlike. Vilken monark har i modern historisk tid vågat kasta utmaningshandsken i ansiktet på det stolta England? Ingen. Men Anders Mattsson från Gagnef och Falun vågade det. Att han tills vidare — märk tills vidare! — ej lyckats bringa »havens härskare» på knä, det är en sak för sig. Den store korsikanen, vilken historiskt sett varit Anders Mattssons närmaste föregångare på gebitet, gick bet på sitt kontinentalsystem. Kanske det fagra, en smula

Första rosteriet — Garvaregatan

karga Gagnef fostrat segare energi och fött större lycka och tur än den romantiska vendettaön i Medelhavet? Jag hoppas det och jag tror det. —

»Vi kommo överens om att aldrig gruva oss» står det på ett annat ställe i den citerade volymen. Hur väl stämmer ej denna i bästa mening om livsduglighet vittnande sentens också in på Anders Mattsson? En gång i tiden knöt helt säkert den unge Mattsson de tomma händerna samman och kom överens med sig själv och den vilja, han kände sig äga, att »aldrig gruva sig». Det muntra sinnet, det glada lynnet och den riktiga, aldrig lättsinniga, men alltid sunda optimismen, som var Anders Mattssons arvedel, rimmade ej med »att gruva sig». Nog ha bekymren korsat hans väg, som allas, men ej har resultatet varit missmod eller resignation. Hans vakna, påhittiga hjärna har blixtnabbt arbetat med nya uppslag, med upptäckten av nya farvatten. Skutan har gått vidare för förliga vindar. Orden »att gruva sig» återfinner man ej i Anders Mattssons ordbok. De orden äro för honom en okänd »utrikiska». Jag minnes

den gången, då han efter de hänsynslösa och rättsvidriga engelska kaperierna ej kunde uppbringa pengar till de enorma skatter, som skulle gäldas, och som ej på grund av det engelska förfarandet motsvarades av den vinst, som är skattens betingelse. De flesta i hans situation skulle knäckta för alltid, resignerat, ha bänkat sig vid skrivbordet och författat en bedrövlig konkursansökan. Men Anders Mattsson knöt de förut väl fyllda, men nu återigen tomma händerna, mobiliserade den sega energin, den aldrig sviktande optimismen och högg sig igenom de hopade bedrövelsernas urskog. Han »gruvade» sig sannerligen icke.

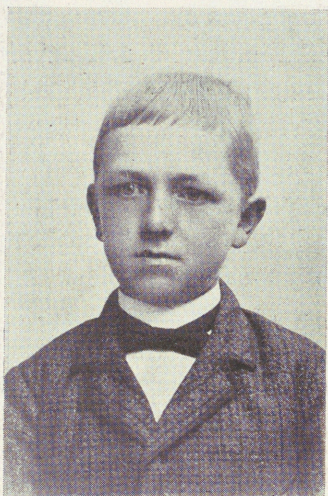
Och dessa ord, ord i stenstil, passa de ej in direkt på honom? »Det man själv stretat sig till har större värde än gåvor.» Var och en, som känner Anders Mattsson vet, med vilken glädje, stark och barnslig, men ändå manlig, han omfattar allt det, som han själv skapat. Det gör gott i hjärtat att se en glad mänska och det är stor sak att fröjdas åt, då man möter en oförfalskad glädje. Går man med Anders Mattsson genom hans moderna förstklassiga rosterianläggningar i Falun, vandrar man med honom genom de välordnade och välfyllda magasinerna, som dofta av kaffebönans stimulerande arom, kommer man in i hans ljusa luftiga kontorslokaler, och ser man då på Anders Mattsson, då ser man också, då inser man, vad skaparglädje vill säga. Han smeker ej endast med ögonen utan också med händerna sina fyllda kaffesäckar, han slår ut en livlig, impulsiv gest mot de skinande maskinerna i maskinhuset, han ler mot sina underlydande som den gode och förstående husbonde och ledare han är, och så säger han — vi äro då mitt bland kaffesäckarna — med sin vänliga röst: »Är det inte en härlig lukt!» (Ja lika visst som för den oförglömlige Sehlstedt kaffetåren var »den bästa av alla jordiska drycker», lika visst är kaffebönans odör för Anders Mattsson den bästa doften på denna jord.) Allt vad Anders Mattsson visar besökaren och gläder sig åt, har han »stretat sig till». Han har »stretat sig» fram i livet på små seniga dalkarlsben och han har »stretat sig» till en framgång, som är välförtjänt. Var viss om, att inga gåvor för honom äga större värde än det, han skapat med egen kraft. Det skulle i så fall vara den gåva som i form av ett skönt sirat dبلوم hänger på väggen i »det allra heligaste», i chefens högst egna rum, och vilket diplom omtalar, att H. M:t Konungen antagit Anders Mattsson till sin hovleverantör. Den gåvan gläder honom, men ej för det är en gåva, utan fastmera för det diplom

Chefskontoret

utgör beviset på en rättvis och välförtjänt uppskattning. En uppskattning av det, som Anders Mattsson »stretat sig» fram till.

Just i dagarna, närmare bestämt den 5 oktober i detta nådens och onådens år, fyller den firma, Anders Mattsson stiftade samma dag anno 1903, 30 år. Tiden rider fort numera. I ett affärshus liv är trettio år i våra tider ett långt liv. Affärsföretag stå upp med buller och bång, leva en kort tid under mycket oväsen och »stå på huvudet» med brak. Den Mattssonska firman började blygsamt, men på säker grund, den har utvecklats organiskt, målmedvetet och utan större språng och står i jubileumsögonblicket stark och konsoliderad, beredd att möta de tider, som komma. Var lugn för, att kaffebönan, om också rund och kullrig till sin natur, är en säker grund. Inga stormar över mänskohaven, inga revolutioner, intet örlog mäktasätta den »bönan» i koncentrationsläger eller i häktelse. Desperata kapare kunna väl sänka henne och en hel årsklass bönor till havets botten, men — vipps! — stå de gröna buskarna på Java och på Ceylon, i Brasilien och på Sumatra åter frukttyngha och från de tio-

1895

tusen köken tränger åter genom skorstenarna en mild ljusgrå rök mot himlen, som skvallrar om »att än lever den store Kaffe-Petter», kvinnornas och hemmens härskare och vän. —

Alla gamla goda sagor börja som bekant med de kända orden, »det var en gång». Jag skulle vilja tälja Anders Mattssons saga, sådan jag känner den. Den *är* en saga, en riktigt vacker saga, och jag skall börja den precis med samma ord, som man börjar alla andra sagor. — Det var en gång i byn Djur i Gagnef. Där föddes 1879 en gosse, som i dopet fick namnet Anders. Fadersnamnet var det vida i Dalom spridda, äktsvenska Matts-

son. Han växte upp i en stuga, där det var knappt om brödbiten men där endräkt och förnöjsamhet trivdes utmärkt. Anders far var en idog småbonde, praktiskt lagd, och hade han fördenskull upprättat en liten affär i sin stuga, där de kringboende kunde tillhandla sig en del av det, som hör till levandets nödtorft. Det var gott om ungar i stugan i Djur. Anders var en av sex syskon. Tidigt uppe om morgnarna och sent i säng om kvällarna arbetade Anders som sina föräldrars hjälp på åker och i boden. Men så småningom blev stugan här som på så otaligt många andra ställen för trång och en vacker dag — Anders var då 16 år — packades kuntan, och Anders drog ut att erövra världen. Färden gick till Moramäns strand, där en nära anförvant till den unge Gagnefs-alexander tänktes skola skänka honom det första handtaget. Den lilla reskassa, som skramlade i pungen var av blygsammaste slag och den tog slut innan Mora uppnåddes. Sista vägsträckan gick efter samma hästar, som apostlarna en gång använde i det heliga landet. Ja, nog voro händerna tomma, då färden genom livet började, men huvudsaken var att vår hjälte visste vad han ville. Och det han ville, det var att bli affärsman (med tonvikt på första stavelsen!) En nära anförvant till Anders som hette Hagström, tog hand om honom. Han fick hos denne vänlige man under en kortare tid ett gott hem och den bästa omvårdnad. Det bodde en handlande i Morastrand, som hette Anders Eliasson. Han var värmlänning till börden och som alla värmlänningar en

Gårdsinteriör — leveranserna pågå

mäktas skämtsamt och gemytligt herre. Hos honom fick Anders sin första kondition och hos honom lärde han köpenskapens a b c och kom underfund med, att det går lättare att »göra affärer» med gott humör och ett leende än med surmulen min och meningslöst sammanbitna tänder. Vad lönen beträffar var den den för den tiden normala: 50 öre om dagen i kontanter och fri mat samt nödtorftigt husrum. Arbetstiden var lång och nyttigt ansträngande. Den lämnare ej plats för onödiga grubblerier. Jobbet, för att tala nutidens språk, började vid 6-tiden i arla och slöt först vid 9-tiden i särila. Det var i den gamla, goda tiden, innan lagstiftningsraseriet börjat, då butikstjäningslagar ännu tillhörde det otänkbara.

Det bodde en liten ärelystnadens ande i den unge Anders. Han hade under sitt arbete insett och förstått, att utan teoretiska insikter var det redan då svårt att taga sig fram i denna — som han tyckte — bästa av världar. I sina nattliga funderingar på denna punkt hade han stannat vid det, som var målet på den tiden för så många unga adepters ivrigaste önskningsar — Kristinehamns praktiska skola. Det

fanns ett streck i beräkningarna, som Anders arbetade med att överkorsa. Det var som alltid — penningstrecket. Att lägga av något s. k. kapital på den lilla lönen var, även med den yttersta sparsamhet, ingalunda lätt. Det var då Anders Mattsson gjorde sin första »corner». Vid denna tid byggdes Mora—Elfdalens järnväg. Nykterheten var ett vida mer okänt begrepp än i våra dar och rallarna, som hade goda förtjänster, voro ett bångstyrt, levnadslustigt släkte, som tog dagen som den kom. Anders fick en idé. För rallaren var tombuteljernas nu så högt skattade värde ett okänt begrepp och järnvägsbankarnas sluttningar voro beströdda med tomglas. De hade länge lyst i solskenets glans, nu började de också lysa i den glans, som utgick från vår hjältes livliga, pigga ögon. Med tillhjälp av en del utav bygdens pojkar gjorde alltså Anders sin »corner».

Denna hade till ändamål att hopsamla de av rallarna sorglöst bortkastade tombuteljerna och förvandla dem till klingande mynt. Med Anders i spetsen drog ynglingaskaran ut, beväpnade med handkärror och korgar. Man plockade tombuteljer precis som man plockar lingon och efter välförrättat värv återvände man till bebyggda orter, där de stimulerande dryckernas försmådda glashöljen förtrollades till silver och sedlar i Anders händer. Hur ledaren av trusten gäldade sina förtjänta medarbetare är ett särskilt kapitel. Frimärkssamlandet hade vid tiden för denna historia om cornern i tombuteljerna en av sina ständigt återkommande högkonjunkturer. Fileatien bedrevs med lidelse av Morastrands manliga ungdom. Vår Anders hade på ett finurligt och ytterst prisbilligt sätt överkommit en enklare frimärkssamling. Likviden till medarbetarna utgick efter av Anders uträknat ackordssystem i de eftertrådda postmärkena. Tre literflaskor betalades med ett 20 cents »Columbusmärke», 6 pilsnerditen med ett »gult Guinéa» eller 2 »svensk lösen» etc.

»Cornerns» arbete bedrevs med intensitet under lediga morgon- och aftonstunder, och resultatet blev trehundra blanka riksdalrar i trustchefens ficka.

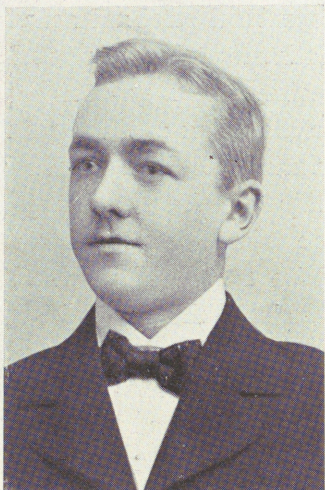
Tjugo år gammal kom Anders från Djur till den lilla värmländska metropol, som så oförtjänt fått det fula vedernamnet »Lusasken» och genomgick den eftertrådda kursen i stadens alltjämt högt uppskattade praktiska skola. De trehundra kronorna, som i Anders ögon representerade ett verkligt kapital, visade sig emellertid otillräckliga. Men inte tappade han kuraget för det inte! Studeranden Anders Mattsson blev på den ledighetstid, som studierna skänkte — fisk-

Kassa och bokföringsavdelning

handlare. Tidigt upp om morgnarna! Nu gällde det, att köpa upp fisk billigt. Sen skulle den vägas, isas, packas i lådor och försändas. Det gällde att räkna, kalkylera, kalkylera och räkna, rörelsekapital skulle alltid finnas till hands och klockan $1\frac{1}{2}$ 8 började skolan. Men det gick galant. Kristinehamns praktiska skola torde icke ha haft annat än heder av sin forne elev, studeranden och fiskhandlaren Anders Mattsson från Dalarna.

När skolgången i Kristinehamn var ändad fanns det t. o. m. så mycket pengar över att en cykel kunde inköpas. Anders »trampade» iväg till sin hemprovins metropol, Falun, och lyckades där få plats hos en av stadens förnämsta och mest betydande firmor, grosshandelsfirman C. E. Berg. Chefen, den endast för en del år sedan avlidne »gamle grosshandlaren», var en gedigen köpman av den gamla stammen. En aldrig klickande samvetsgrannhet i köpenskap, minutiös punktlighet och en omutlig hederlighet voro drivfjädrarna i hans verksamhet. Dessutom hade han »falkögon» och kände i detalj »spelets regler».

1903

Anders Mattsson blev en av den stora firmans handelsattachéer per cykel, den tidens snabbaste fortskaffningsmedel.

O forna tiders landsvägar! för att tala med Selma Lagerlöf. I ur och skur susade vår unge man fram på vägarna med de vanliga sex spåren, än fyllda av regnvatten, än stelfrusna i kanterna, stenhårda som kratermyningar. Arbetet gick med liv och lust och en av den tidens favoritmelodier hängde alltid på läpparna.

Så gingo några år. Anders Mattsson sög begärligt i sig all användbar grosshandlarkunskap, den teoretiska barlasten från Kristinehamn utökades med praktiska insikter, den medfödda förmågan att »prata», så som kunderna ville höra, ökades av sig själv och det spelande goda humöret visade sig i praktiken som ett högst nyttigt och högst användbart plus.

»Wenn jemand eine Reise thut, so hat er was zu erzählen» heter ett tyskt ordspråk. Den som gör en resa, han har också något att berätta. Men en resa kan kanske skänka mera än förmågan att berätta. Den kan skänka en impuls, impulser över huvudtaget. Efter att han knogat några år i Dalarnas centrum hos den förnämliga Bergska grosshandelsfirman gjorde Anders Mattsson år 1901 sin första stora utländska resa. Målet blev som för så många andra svenskar den gången, Kongens by, Danmarks Köpenhamn.

Fick Lidner, skalden, sin berömda knäpp i Göteborg, så fick väl Anders Mattsson sin i Köpenhamn. När han gick och tittade i den danska huvudstadens skyltfönster fick han se — det rostade kaffet! Det var den gången så gott som okänt för Sverige. I varje fall för Uppsverige. Huruvida det knäppte till i det Mattssonska huvudet förmåler ej historien, men jag är fullt förvissad om, att ett först häpet, sen förtjust och klokt leende bredde sig över dragen. Det är ej varjom och enom förunnat att hitta en guldklimp, men den, som hittar den, behöver ej göra annat än att frakta hem den på en skottkärra. Det var det Anders Mattsson gjorde, bildligt talat.

Han for hem till den gamla staden vid slaggvarpen igen. Och två år efter Köpenhamnsresan — det var år 1903, födelseåret —

Packlokalen — interiör

inköpte han sin första rostapparat och inredde i den s. k. Skarinska gården vid Garvaregatan i Falun det första rosteriet. Maskinens kapacitet var ej så imponerande. Den rostade 30 kilogram på tjuugo minuter. Det var vackert det och alla äro barn i början. Mattsson anmälde firma: And. Mattssons Kafferosteri, hos Magistraten i Falu stad den 5 oktober 1903. Mattsson sände sitt kaffe ut i bygden, gummorna nosade på det med kaffefinmakares näsor, funno det ganska gott och blandade ut det med sitt eget »hembrända». »Ja, se den Mattsson, han e då för påhittuger!» lät orlovssedeln.

På hösten år 1904 meddelade Mattsson sin chef, »gamle grosshandlaren», att han tänkte sluta sin anställning i firman och helt ägna sig åt kaffet. »Gamle grosshandlaren» skakade på huvudet: »det kommer inte att dröja länge förrän du gör konkurs», sade han. Och tillade: »Stanna du här i stället. Här får du vara så länge du orkar äta gröt!» Men den rostade bönan vinkade lockande och Anders Mattsson tog steget fullt ut och blev en hela Dalarnas och

halva landets »kaffemattsson». Det ångrostade kaffet gjorde succes. Smaken på det »hembrända» visade sig avgjort underlägset smaken på det ångpreparerade. Kvinnfolken gladdede sig åt att gardinerna ej längre blevo nedrökta och brunbetsade. Kort sagt. Det vart en revolution i kaffeförbrukningens lilla men betydelsefulla värld. Anders Mattsson kuskade själv kring som sitt kaffes förste provryttare. Kundkretsen ökade och vidgades. Närke, Västmanland och stora delar av Norrland erövrades utanför hemprovinsen. Ända upp till polcirkeln gick färden. Överallt där Mattsson drog fram lämnade han efter sig den behagligaste arom, en arom, som kittlade i näsan och som kom längtan efter kaffedopp och kaffekask att växa sig allt starkare.

Rörelsen och arbetet växte. Efter det riksbankens kontor i Falun flyttade från sina lokaler i det gamla borgarhuset vid Åsgatan och satte bo, jämte post och telegraf, några hus nedåt i samma gata, inköptes år 1909 den stora fastigheten av Mattsson, och där uppbyggdes sedermera de nuvarande moderna rosterilokalerna, lagerlokalerna och lagervindarna, medan i borgarhuset mot själva gatan kontorslokaliteterna fingo goda utrymmen och stort arbågarum.

Det stora kriget bröt ut. Det Mattssonska kafferosteriet, byggt på säker grund och saknande all släktskap med det gulascheri, som nu fick sin högkonjunktur, hade gått fram oerhört. År efter år ökades dess omsättning och dess marknadsområde växte och växte. Naturligen gynnade de säregna förhållanden, som framalstrades i vårt land av världskriget, även den Mattssonska firman. Redan före krigets utbrott var Mattsson en svensk importör av rang. Kriget rasade. Rätten satt i »spjutstångs ände». Tyskarna sänkte och engelsmännen kapade. Vilket handlingssätt som var vackrast och »hederligast» beror väl på tycke och smak. En höstdag år 1916 kryssade några ångare försiktigt fram över Nordsjön. Förrådiska minor lurade i vågorna och spejande periskop lyftes sneglande över havet från spejande undervattensbåtar. Ångarna voro lastade med kaffe från de amerikanska kontinenterna. Över 380,000 kilogram hade de ombord och mottagare var Anders Mattsson i Falun. Engelska krigsfartyg döko upp vid synranden, för full maskin ångade de mot de svenska fredliga båtarna, togo beslag, förde dem till engelsk hamn och avlastade på engelsk mark de värdefulla kaffebalarna. Utan skymt av bevis, mot både rim och reson påstodo Lord Nelsons senfödda, genom tyskarnas krigföring och genom de oberäknade mot-

Kaffelagret — interiör

gångarna i vapenskiftet skräckslagna ättlingar, att Mattsson var tysk bulvan och att kaffet var avsett att läska, ej struparna hos folket i Falun, i Gagnef, i Mora, i Örebro eller i Arvidsjaur, utan struparna hos folket i det hatade, instängda och svältande Tyskland. Att denna handling, rättsligt ovärdig och trampande lag och heder under fötterna, var ett hårt slag för Anders Mattsson, säger sig självt. Lasterna representerade ett värde av inemot en million svenska kronor. Men Mattsson hade ej varit den sege, envise Gagnefspojske han alltjämt i själ och hjärta är, om han gett upp i en kamp, som var den ojämaste, en mänskotanke kan utfundera. Han tog upp det engelska imperiets stridshandske och den kamp, han i över ett decennium fört, och alltjämt för — för Anders Mattsson ger sig aldrig! — mot England och oförrätten, har både varit seg, ilskan och heroisk. Intet stridsmedel har han lämnat oförsökt i den otroligt ojämna striden. Han har mobiliserat press och reklam, han har antichambrerat i de svenska ministeriernas förrum, han har lyckats — till den svaga verkan det hade — förmå landets högsta myndig-

heter att taga sig an hans sak, han har bombarderat världsrikets mäktigaste med skrivelser och ultimata, han har åstadkommit att vårt lands främste rättslärde på statsrättsområdet, prof. Reuterskjöld, år 1924 riktade allvarliga anmärkningar mot den svenska ministären för dess vägran att understödja Anders Mattssons framställning hos engelska regeringen (prof. Reuterskjöld ansåg att föredragningen av det Mattssonska ärendet bort mot regeringen föranleda anmälan enl. regeringsformen paragraf 107!). Den lille för sin rätt kämpande köpmannen i Falun var på sin tid orsak till den våldsamma protest, som den engelske statsmannen, lord Buckmaster, i överhuset riktade mot sitt lands regering för de under kriget begångna olagliga konfiskationerna, en protest, som gav eko i hela England.

Gagnef contra England! Det är ju som en äventyrsroman av Frank Heller. I maj månad år 1919 bjöd det stolta Albion — irriterat av alla getingstygnen — Mattsson 50 % ackord på kaffepartierna. Mattsson knep ihop ögonen. »Fattig men stolt» tänkte han och ett bleklagt »nej» var svaret till världsriket. Med den en gång enväldige engelske premiärministern under kriget, den lille Walesaren, Lloyd George, har Anders Mattsson blivit nästan god vän på kuppen. Han har korresponderat med den under krigsåren enväldige anglosachsiske ministern, han har gästade honom under sina besök i England. Ja efter vad det med bestämdhet säges, hade han en tid fått Lloyd George helt på sin sida. Men den enväldiges makt var redan då bruten och bundsförvantens bistånd mäktade ej mera. Anders Mattsson har processat om sitt kaffe inför Englands högsta domstolar. Han har själv talat därute inför lorder och mäktiga. Man skrev april månad år 1919. Anders Mattsson var själv i England för att söka tala förstånd med de genstörtiga piraterna. Tillrådd av sin engelske advokat infann han sig personligen i den engelska prISRätten. Målet »Mattsson mot Stora Britanien» påropades. Domare i svarta kappor och yviga peruker sutto i en cirkel. Åklagaren tog så till orda. Med en svepande gest mot domstolspresidenten ropade han enfatiskt i det hans ena hand pekade på Anders Mattsson, som av polismännen nedförts i den s. k. vittnesboxen: »Mylord! Vet Ni vad denne man gjort? Han har hjälpt våra fiender. Han har hjälpt dessa förfärliga tyskar, dessa mänsklighetens brottslingar, att förlänga kriget. Vet Ni, mylord!, vad som bl. a. fanns i hans laster, vilka voro avsedda för våra fiender? Vitpeppar! Vitpeppar! Vet Ni,

mylord, vartill tyskarna skolat använda denna vitpeppar? Till att förstöra synen på våra kämpande soldater, till att göra dem blinda!» (Nu fanns verkligen ett obetydligt parti vitpeppar i en av lasterna, avsett för fullt legala ändamål i Sverige, försett med alla papper, som visade både ursprung, destinationsort och annat.) Mattsson stod alldeles perplex inför dessa vanvettiga beskyllningar. När åklagarens svada äntligen slutat fick han ordet. Med mod och energi försvarade han sig! En närvarande svensk, som berättat episoden för

1933

mig, tillade att Mattssons försvar gjorde ett starkt intryck på domstolen och alla de närvarande. Den »little» mannen från Dalarna förlorade ej ett ögonblick kontonansen mitt i fienderingen. I flera dagar pågick förhören. Mattsson, den förfördelade, den verkliga kåranden i målet, ställdes vid de anklagades bänk. I sanning ett upp- och nedvänt förhållande. Lika upp- och nedvänt som den av engelsmännen i denna tid 'gjorda' och vid dessa prisdomstolar tillämpade rättsregeln, att det *ej* — som överallt annorstädes i världen — är åklagaren, som skall bevisa sitt åtals riktighet, utan den tilltalade som skall visa *att* åtalet är oriktigt. Processen halades vidare i fem långa veckor. Äntligen var utredningen slutförd och Mattsson var övertygad om, att han till full evidens visat sin oskuld och att domen ej kunde gå mer än i *en* riktning. Utslag skulle falla om några veckor. På sista rättegångsdagen tackade domstolens ordförande Mattsson och önskade honom »lycklig resa» hem till Sverige. Glad i håg och med förnyad tro på England som gentlemannens hemvist avreste Mattsson från London till Newcastle för att anträda hemresan över havet. Med resväskan i handen och sitt vanliga vänliga leende på läpparna stod

han vid spärren på Newcastles station för att uppvisa sin biljett. Som vuxna ur marken flankerade honom plötsligen tvenne engelska polismän. »Mr Mattsson?» Order från London att Mr Mattsson omedelbart skulle återvända dit och ej tilläts lämna landet. Mattsson bet ihop tänderna. Han förstod ingenting. Hans nya optimistiska syn på »de små staternas» beskyddare försvann i ett töcknigt fjärran. I London ställdes han under sträng polisbevakning. På morgonen infann sig en polis i hans hotellrum och så var det att redogöra för varje åtgörande under dagen. Posten censurerades och »skuggor» följde hans promenader. Nåja. Mattsson blev snart god vän med sin engelske övervakare. Ett och annat glas gammalt portvin, en utsökt cigarr och några shilling i en liksom till en skopa formad polisnäve kan göra underverk. Så förgingo tvenne månader. Mer eller mindre förtäckta hot om inspärning i Towner saknades ingalunda. Utslaget föll. Varken Mattsson eller någon av de andra importörerna i Sverige fingo tillbaka så mycket som ett gram. Högsta orätt förklarades vara högsta rätt! Vad var nu orsaken till detta orättfärdiga kvarhållande under månader? Jag skall tala om det vid risk av Englands hela onåd. Mattsson hade i rättsförhandlingarna och omkring dem fått reda på så pass mycket av spelet bakom kulisserna att det ej passade engelsmännen att släppa hem den farlige mannen förrän slutdom fallit. Tiden var ömtålig. Svenska myndigheter hade väl England ringa respekt för, men tanken på svensk press och svensk publicitet kom de irriterade makthavarna därborta att känna vissa obehag. Allt hittills har han emellertid förlorat i kriget. Men det är ej slut än.

Senast i december 1932 reste Mattsson med en kommission till London för att söka få en uppgörelse till stånd. Det gällde ett 70-tal svenska importörer, som på det hänsynslösaste sätt under kriget blivit berövade sina dyrbara varulaster. — Många av offren ha dött i sjukdom och sorg. Många ha inställt betalningarna och gått i konkurs. Förmögenheter, som med möda och hårt arbete blivit hopsparade sedan generationer, ha förlorats. Gamla män, som nu ej längre orka arbeta, ha sett frukten av sitt livs arbete gå förlorat genom detta Englands sjöröveri.

Det är upprörande att tänka sig, att en nation som England, som på sin tid utgav sig för att vara de små nationernas beskyddare, som stred för lag och rätt, som det så vackert hette, kunnat handla så.

Under de femton år som nu gått, har det icke funnits en enda svensk regering, som vågat på allvar upptaga denna stora sak för att ernå rättelse. Det bleve kanske för många personer som skulle bli komprometterade, om här skulle göras en revidering! Feghet och ynklighet gå ofta hand i hand! Den Per Albin Hanssonska regeringen förbjöd ordföranden i den kommission, som under detta år underhandlade om det senaste handelsavtalet med England, att tala något i denna sak!

England erkände öppet vid besöket i London sistlidne december, att dess myndigheter voro skyldiga att betala.

Den, som skriver dessa rader och som i snart två decennier känt honom, tror, att till sist segrar svensk envishet ifrån Gagnef över engelsk envetenhet. När *den* dagen kommer och Anders Mattsson lyckats i det som den store Napoleon misslyckades i, den dagen skall jag sätta mig till skrivbordet och skriva den stora äventyrsromanen om Kaffemattsons krig mot England. Det hela är ett äventyr av stora mått och de glimtar jag lämnat här, äro endast spånor.

Jag kan ej underlåta att som slutkläm på berättelsen om Mattssons engelska krig citera en visa, som skrevs 1927 och då gick genom svensk press:

Ett fartyg seglade mot Sveriges kust
med last av ädla hönors skörd.
En kaffelast för smakens lust,
betald i bank och under svenska flaggan förd.

Den lasten kostade en duktig slant
av sparat kapital
då dök där upp ett fartyg grannt —
en engelsman — och lasten stal.
»O, wery well» sad' engelsman,
»tag Mattssons kaffelast
det bästa endast duga kan
tag svenska skorven fast».

Och kaffet låg i engelsk hamn
och åren gick sin gång.
John Bull bar lika glatt sitt namn
och stolt ljöd än hans sång.
Men Mattsson tålte ej sån kupp.
Han öppnade process.

»Häng dalkarln i en trädgren upp»
blev svar från fin nobless.
Vår Lövgren talte stora ord.
Det var för vindar sagt.
De riddare av runda bord
besutto världens makt.

Men engelsmän vid saxofon
drack falu-kaffe jämt.
En last de tagit blott som »lån»,
ett trevligt »kontraskämt».
Och Mattsson tackas varje dag
för kaffebjudning fin,
ty så är engelsk hederslag,
när engelsman har spleen.
Dock stöld är stöld om än av rik.
Och frångås icke kan
att jämlighet med bolsjevik
nu engelsmannen vann.

Förrän jag helt slutar avsnittet, som omhandlar den Mattssonska konflikten med England vill jag tillfoga några rent personliga rader. Den enkle nedritaren av hela detta enkla kåseri om Kaffemattsson är till yrket advokat. Hur ofta har jag ej, i likhet med mina kolleger, gjort den erfarenheten, att människor, vilka utsättas för en stor och svår oförrätt, blivit det, som man på juridiskt-psykiatriskt språk kallar, kverulanter. De veta och veta klart, att en oförrätt blivit begången emot dem. De ha ej, i trots av vetskapen om sin rättvisa sak, lyckats få rätt. Den juridiska och formella rättvisan är ofta en mycket tyckmycken fröken. Dessa människor bli ofta förstörda för livet. Oförrätten, de lidit, blir till sist en fix idé. De bli kverulanter. I den engelska affären begicks en svår, en otäckt svår, av intet försvarad, oförrätt mot Anders Mattsson. Men detta är det märkliga med den mannen. Han har kämpat och han kämpar för sin rätt, men han blev ej en av dessa kverulanter. Hans sunda, spänstiga sinne bevarade sig i motgångens dagar alltjämt sunt och spänstigt. Oförrätten tärde ej på livsnerven. Trots motgången, som skulle ödelagt de flesta, arbetade han vidare. Han hittade på nya utvägar, han skaffade nya krediter och det rostade kaffet rann åter och ständigt i en jämn ström ur hans maskiner. Han var och är — utom att vara

en god affärsman (nu ändra vi tonvikten från första till andra stavel-
velsen!) — en god och glad man och en man som äger förmågan
att skapa tilltro. Det är hela hemligheten. —

Innan jag ändrar denna lilla sannsaga, dessa små anteckningar
med anledning av den Mattssonska firmans 30-årsjubileum, må det
vara mig tillåtet, att med några ord beröra Anders Mattsson som
reklamman. Anders Mattsson har alltid haft en vaken och öppen
blick för reklamens betydelse. Han har förstått den, utan att likväl
hysa den barnsliga fetischdyrkan till densamma, som så ofta kom-
mer till synes i nutiden. Han har litat på, att i första hand är det
den sålda varans kvalitet som den enda verkliga, i längden varande
reklamen, och att i andra hand kommer »inhamrandet», »tjatandet»,
den suggestiva upprepningen. Även den yppersta vara behöver rekla-
mens hjälp. Detta har Anders Mattsson vetat ab initio (från början).
När radion, några år efter krigets slut, blev folkets allt uppslukande
intresse, förstod Anders Mattsson genast, vilken verkligen effektivt
verkande reklam radion kunde bjuda. Falustationen, Sveriges första
större radiosändare, var i privata händer. För att vidmakthålla dess
verksamhet var det nödvändigt att få ett ekonomiskt stöd av enskilda,
personer och firmor. Som gentjänst fingo dessa utsända reklam per
radion. En av de första, som anmälde sig i de s. k. radiogaranternas
rätt så lilla skara, var Anders Mattsson. Den, som skriver dessa rader,
var den gången en av de ledande av den dåvarande faluradion. Vilka
reklamer utsände vi ej då om hans Java- eller Ceylons-blandningar,
trådlöst över allt Dalom först och främst, över stora delar av Sverige
och — observera det var då, när radion *intensivt* avlyssnades överallt.
D. v. s. de radiostationer, bland vilka Falun var en, som funnos, —
över hela Europa. Anders Mattsson var intensivt intresserad av
radioreklamen. Det var något som »tog» hans fantasi. På prosa,
men oftast på vers, sjöngs falukaffets lov, vi gjorde sketcher om det,
vi hade radiopristävlingar, där paket med Mattssons kaffe, prydda
med den överallt välkända negerpojken bild, voro priserna.

Det var som sagt i radions barndom. Sen blev det andra tider,
när den svenska skolmästarpekpinnen förvisade radioreklamen till
strykklassen. Jag tror dock, att reklamen i radio för Anders Matts-
sons Javablandning ännu lever kvar i otaligt många radiolyssnares
minne.

Vem minnes ej de jätteannonser, vilka en gång stodo att läsa i
tidningarna: »Köp ej engelska varor!» »Är det England värdigt att

K ö p e j E n g e l s k a

varor av något slag, förrän England betalt dessa skamliga kaperier.

Från svenska köpmän har England under kriget på öppna havet kapat varor ur svenska fartyg till ett värde av 100,000,000 kronor.

Dessutom har beslagttagits varor för omkr. 16 millioner kr., destinerade till svenska staten, utan att full ersättning lämnats.

För min firma har under åren 1916—1917 beslagttagits 6250 balar kaffe varav år 1919 återlämnats värdet av 1000 » »

Återstående **5250 balar kaffe** stå ännu obetalda i konto »Engelska Staten». En del av dessa kaffepartier har under kapningen kastats i havet.

Dessutom har svenska staten utkräft skatt å kaffepartierna som England tagit.

Jag behöver mina pengar — när tänker England betala? Denna stolta nations valspråk har förr varit »Fair play».

And. Mattssons Kafferosteri, Falun
And. Mattsson.

En av Engelsandsannonserna

Nu skall jag endast parentetiskt med några korta ord omnämna ett par viktiga detaljer i utvecklingshistorien. År 1932 genomgick Anders Mattssons ångrosteri en genomgripande restaurering. Allt av modernitet på det tekniska området kom till användning och i innevarande jubileumsstund står rosteriet utan gensägelse i toppklassen i vårt land. Jag kan ju även omnämna, att kapaciteten f. n. utgöres av 7,200 kilogram per dag. Kopparstaden Falun har långt in i mänskornas medvetande blivit kaffestaden. Och det är Anders Mattssons förtjänst.

Den saga, som jag började med alla gamla goda sagors första ord: »det var en gång», är slut. Den lille gossen från Djur i Gagnef, som startade med två tomma händer, som slet och strävade, som krigade med det stora England, fick i sista raderna sin själs älskade, sin Amja. Men det är det underliga med de riktiga sagorna. De ha' aldrig något slut. De gå bara vidare. Och om ytterligare trettio år vem vet? Då kanske det blir en andra del på sagan.

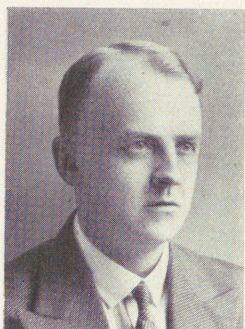
behandla svenska köpmän skamlöst och laglöst.» Undertecknat: »And. Mattssons kafferosteri, Falun. And. Mattsson, etablerad 1903.»?

När jag i dessa dagar reser med bil genom vårt vackra land, vad nödgas jag fästa min uppmärksamhet vid på laduknutarna överallt? »Amja» ropa skyltarna, »Amja» och ideligen »Amja». »Amja» är ett rikrikt vackert namn! Gud vet om ej redan ett eller annat nyfött flickebarn någonstades i bygderna vattenösts och undfått det namnet. Amja! Låter det ej som en kärlekens viskning? Och ändå är det endast bildat av begynnelsebokstäverna i orden Anders Mattssons Javablandning.

MEDARBETARNE I FALUN

I

Kontoret

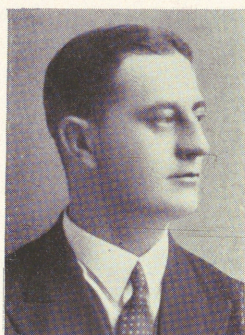
Martin Björklund
Kamrer. Sedan 1918

Fru Alma Ahlmark
Sedan 1928

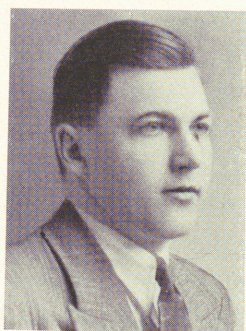
Sigurd Kellander
Sedan 1924

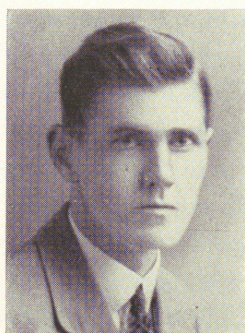
Henrik Olsson
Sedan 1926

Gabriel Vidé
Sedan 1930

Arne Sundberg
Sedan 1924

Ragnar Danils
Sedan 1931

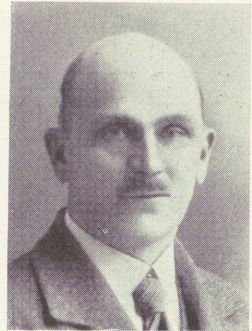
MEDARBETARNE I FALUN

II

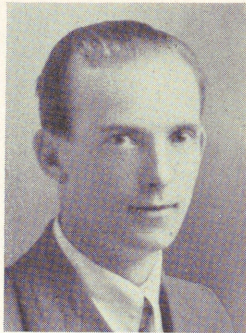
Rosteriet och paketeringen

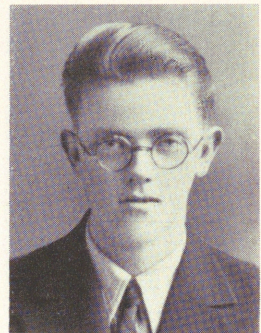
Karl Roberg
Sedan 1912

Johan Damström
Sedan 1929

Willy Steen
Sedan 1921

Arthur Andersson
Sedan 1928

Johan Andersson
Sedan 1931

Anna Eriksson
Sedan 1913

Leontine Lundgren
Sedan 1928

Ingeborg Björklund
Sedan 1926

Margit Grufman
Sedan 1929

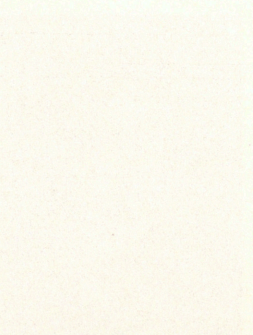
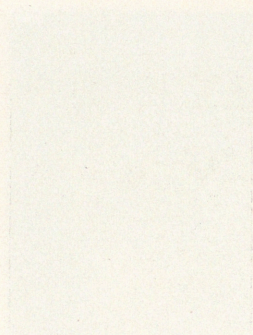
Svea Ljungström

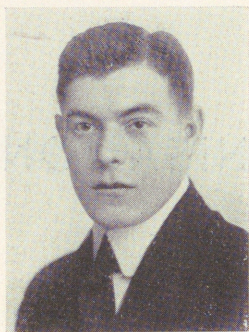
Gurli Forsberg

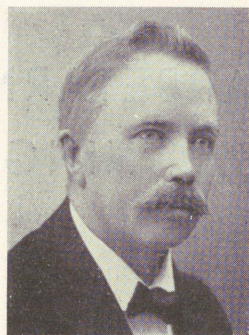
Karin Steen

MEDARBETARNE I
FÖRSÄLJNINGSORGANISATIONEN

L. Lampinen
Haparanda

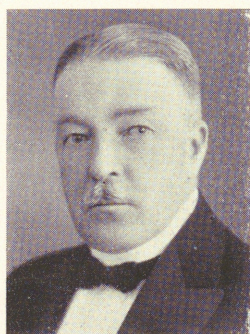
Frans Lundberg
Luleå

Eric Ulin
Gellivare

Arvid Berglund
Skellefteå

Gustaf Sundkler
Umeå

Em. Björnson
Östersund

Joh. Westin
Härnösand

Emil Paulsen
Sundsvall

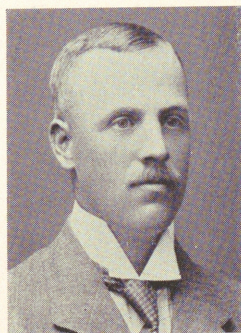
E. A. Lindberg
Hudiksvall

Joël Åström
Bollnäs

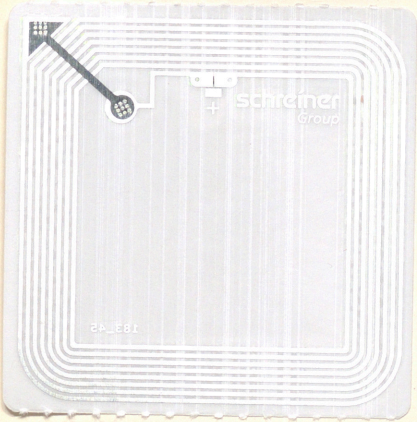

Dan. Andersson
Gävle

Einar Carlzon
Örebro

KAFFEPLANTAGE PÅ JAVA